

Tercümesini Ahmet Aydoğan yapmış. Say Yayınları basmış. Sunuş yine Aydoğan tarafından yazılmış, aşağıdaki sunuştan bir parça...

Georg Christoph Lichtenberg daha o zamanlardan kitabın tarihindeki bu paradoksları ve başına gelecekleri görüp söylememiş mi? –“Dünyada kitaplardan daha tuhaf satış metalarına rastlamak galiba imkansızdır: Anlamayan kimseler tarafından basılır, anlamayan kimseler tarafından satılır, anlamayan kimseler tarafından okunur, hatta tetkik ve tenkit edilirler; ve şimdilerde artık onları anlamayan kimseler tarafından kaleme alınmaktadır.”

Bu söz bana, Fransız oyun yazarı Nicolas de Chamfort’un *Günümüzdeki çoğu kitap bir önceki gece okunan kitaplardan derlenmiş gibi durmaktadır* sözünü hatırlattı.

Kitapların anlamayan insanlarca basılmaya layık görülüp, hazırlandığı doğru olabilir, satanların da genelde kitaptan pek anlamadığı doğrudur; yine de anlamayan kimselerin kaleme aldığı pek doğru olmasa gerek.

Diğer taraftan Elif Şafak’ın *Kağıt Helva* kitabını anlatırken *kitaplarımı benden iyi bilen okurlarım var* demesini de unutmamak lazım.

Seneca ahmaklığın kendi kendisinin yükü olduğunu bildirir: *omnis stultitia laborat fastidio sui* (Epistulae 9) –çok doğru bir sözdür bu, ki “Bir ahmağın hayatı ölümden daha berbattır” diyen İsa ben Sirak’ın sözüyle mukayese edilebilir.

Ahmaklık zekiler tarafından ölümden berbat görülse de mutluluk açısından zekadan daha güvenilir bir yoldur. Zekanın insanı mutluluğa götürmesi için bir çok başka şartın oluşması gerekir. İnsanın en büyük azabı hayalinde kurabildiği dünyayı yaşayamıyor olmasıysa, zekasından kaynaklı bir hevesle olabileceğinden daha iyisini isteyerek ancak kendini mutsuz ettiğiyle kalır.

Emerson’un *hayatın amacı mutluluk değildir* sözüne güvenilebiliriz tabi, velakin mutluluk değildir nedir?

[O]kurken zihnimiz aslında başka birisinin düşüncelerinin oyun alanından başka bir şey değildir; ve sonunda onlar bizden ayrılır, geriye kalan nedir? Ve dolayısıyla öyle olur ki çok fazla –yani neredeyse bütün gün okuyan ve arada düşünmeksizin, eğlence yahut meşgale ile kendisini eğlendiren kimse, yavaş yavaş kendi kendine düşünme yeteneğini kaybeder, tıpkı at üstünden inmeyen bir adamın

sonunda yürümeyi unutmaları gibi. Birçok eğitilmiş insanın durumu bundan farklı değildir: Okumak onları ahmaklaştırır.

Kurduğu kıyas (yürümek ve ata binmek) garip ve yetersiz olsa da, burada bahsi geçen düşünce farketmişim ve kimilerinde izlediğim bir vakıa. Wittgenstein'in Tractatus'un başında, kitabının ihtiva ettiği sorularla ünsiyeti olmayanlara pek fayda sağlamayacağından bahsetmesini genelleştirmek mümkün. Bir insan, bir kitabın dert edindiği meseleyi ondan bağımsız olarak dert edinmemişse, o kitaptan pek de istifade edemez. Yapabileceği, pek çoklarının yaptığı gibi, o kitabı *okumuş olmak için* okumaktır.

Bir de şu var: İnsanların bazıları, büyük bildiklerinin sözlerini o derece tekrar etmeye yatkın ki kendilerinden bir söz sadır olsun istemiyor gibi davranıyorlar. Bir konuşma sırasında, (gerek başkalarının olsun, gerek kendisinin olsun) düşünceyi değil de, isimleri ve unvanları aktarmayı tercih ediyorlar. Falanca büyük filozof şöyle dedi, filanca büyük filozof böyle dedi, vs.

Zamanında biri konuştuğumuz bir konuda bana *Alman idealizminin zirvesi Hegel* 'in o konuda görüşlerini sunarak cevap vermişti, ben de kendisine Hegel'in söyledikleriyle benimkilerin aslında aynı şeyleri farklı kelimelerle anlatmak olduğunu göstermiştim. Kendisinden olmasa da herhalde Hegel'den korkacağımı düşünmüştü.

Herodotos'un anlattığına göre, Kserkses göz alabildiğine bütün bir vadiyi dolduran ordusunu görünce, bundan yüz yıl sonra bu askerlerden bir tekinin bile hayatta olmayacağı düşüncesiyle ağlamış. Yeni kitaplardan müteşekkil muazzam bir kataloğa göz gezdirirken, aradan çok fazla değil on yıl geçtikten sonra bunlardan birinin bile sözünün edilmeyeceğini düşünüp de ağlamanın pek akla ziyan bir tarafı olmasa gerektir.

Ana hatlarıyla tasvip ettiğim bu düşünceyi insanların hiçbir şey okumuyor olmalarındansa, filozofun şikayet ettiği cinsten kitapları okumalarının daha hayırlı olduğunu düşündüğümü söyleyerek bölüyorum. Kitap şimdilerde daha da sık bir tüketim nesnesi ama insanların ihtiyacı neyse onu okumalarında bir mahzur olmasa gerek. Eğer aradıkları üç gün sonra unutacakları eğlencelik romanlarsa, hiç okumuyor olmalarıyla mukayese edildiğinde bu bile iyidir.

Repetitio est mater studiorum [Tekrar öğrenimin anasıdır.]

Herhangi önemli bir kitap (ilk okumanın ardından) hiç vakit kaybedilmeden bir kez daha okunmalıdır. Zira öncelikle kitabın muhtevası bütünü itibarıyla ikinci kez okunduğunda daha iyi kavranılır ve başlangıç ancak son bilindiğinde gerçekten anlaşılır; ve buna ilave olarak, kitap ikinci kez okunurken kişinin içinde

bulunduğu ruh hali ve zihin yapısı ilkinden farklıdır, dolayısıyla çoğu kez başka izlenim elde edilir.

Buradaki tavsiyeyi genelleştirip şöyle demek mümkün: Kitap mümkün olduğunca hızlı artık bir faydası kalmayınca dek tekrar tekrar okunmalıdır. Hızlı okumanın faydası lüzumsuz kitaplara fazla zaman ayırmamaktır, zira kitabın daha fazla zamana ihtiyacı olduğunu düşünürseniz her zaman dönüp tekrar okuyabilirsiniz.

Doğrusunu söylemek gerekirse, yazar sayfayı doldurmak için yazmaya yeltenir yeltenmez okuru aldatmaya başlamış demektir; çünkü o söyleyecek bir şeyleri olduğu için yazdığını iddia eder. Para için yazmak ve telif hakkının korunması aslında edebiyatın yökümüdür.

Doğru bir tesbit. Telif hakkının harcialem eserlerden para kazanmayı kolaylaştırdığı için sanatın genelinde faydalı mı, zararlı mı olduğu tartışmaya hayli açık.

Yazarlar genellikle profesörler veya edebiyatla uğraşan kimselerdir, ücretleri düşük ve gelirleri yetersiz olduğundan bunlar çoklukla paraya ihtiyaçları olduğu için yazarlar. İmdi böylelerinin hedefleri ortak olduğu için çıkarları da ortaktır, birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar ve birbirlerini desteklerler: Her birinin mutlaka bir diğeri için edecek bir çift iyi sözü vardır.

Zamanımızda sosyal bilimlerin bazı kısımlarında bu dirsek teması özel bir dil geliştirip, haricilerin konuyla ilgili bir şey anlamasını imkansız hale getirmeye dönüşmüştür. Edebiyat dünyası ve akademik dünya, gerçekte insanların *kabile psikolojisi* ile hareket ettikleri ama bunu tumturaklı kelimelerle bezedikleri bir dünya. Ancak burada *bile* böyle olmasından, aslında insanın eğitim ve gelenek anlayışının içiçe geçmiş olduğunu çıkarabiliriz. Bu kabileciliği olduğu gibi kabul edip sorgulamalarımızı insanların bu psikolojisini düşünerek yapmak daha uygundur.

[H]er gerçek düşünür düşüncelerini mümkün olduğunca saf, açık, belirgin ve veciz şekilde dile getirmeye çalışır. Bu yüzdendir ki basitlik her zaman sadece hakikatin değil, fakat aynı zamanda dehanın işareti olarak da kabul edilmiştir. Üslup, güzelliğini dile getirilmiş olan düşünceden alır, halbuki sadece düşünür gibi yapan (yani düşünürlük taslayan) yazarlar için düşüncelerin üsluptan dolayı güzel olduğu söylenir. Üslup düşüncenin silüetinden başka bir şey değildir; ve müphem yahut berbat bir üslupla yazmak bön ve tutarsız bir kafa anlamına gelir.

Hemfikirim.

Keşke Alman yazarlar bir insanın eğer mümkünse büyük bir kafa gibi düşünmesi, buna mukabil başka her insan ile aynı dili konuşması gerektiğinin farkına varabilmiş olsaydılar! [...] İnsanlar olağanüstü şeyleri söylemek için herkesin kullandığı dili kullanmalılar, fakat tam tersini yapıyorlar. Hiçbir kıymeti olmayan fikirleri muhteşem, görkemli sözcüklere büründürmeye çalıştıklarına ve çok sıradan düşüncelerine en acayip, en işitilmedik, en yapmacık, en nadir ifadeleri giydirdiklerine tanık oluyoruz.

Bu mesele artarak devam ediyor. Söz düşünceye mazruf olması gerekirken, herhalde zarf boş olduğundan olanca süsüyle mühürlenmiş olarak önümüzde duruyor.

Bugün insanların çok azı bir mimarın inşa ettiği tarzda yazıyor. Mimar işe başlamazdan evvel (inşa edeceği binayı) zihninde tasarlar, (sonra kağıt üzerine) çizerek bir tasarı haline getirir ve bunu en küçük ayrıntısına kadar hayata geçirmek için düşünür. Tam tersine büyük çoğunluk sanki domino oynuyormuş gibi yazıyor. Ve tıpkı bu oyunda olduğu gibi, taşlar nasıl ki birbirine kısmen düşünüp tasarlayarak kısmen de tesadüfen eklenirse, onların cümlelerinin takip edişi ve birbiriyle bağlantıları da böyledir. Eserlerinin bir bütün olarak sonunda alacağı şekil ve önlerine yerleştirdikleri hedef hakkında, yaklaşık olarak bile bilgileri yoktur.

Domino taşları teşbihini beğendiğim için aldım bunu, ben de çok defa öyle yazsam da. Kusursuz tasarlamaya çalışırken basitleşen bir eserdense, yazarının bile sonundan bihaber olduğu bir eser daha iyi olabilir. Kişinin ne yazdığına, ne anlatmak istediğine bağlı biraz.

Schopenhauer'in bu eserinin mimar gibi yazılmadığı ise çok açık.

Bir kütüphane çok geniş olabilir; fakat eğer düzensiz ise küçük, ama derli toplu bir kütüphane kadar kullanışlı ve yararlı değildir. Benzer şekilde bir insan çok büyük bir bilgi yığına sahip olabilir, fakat kendi kendisine üzerinde düşünerek bu bilgiyi gerektiği gibi işlememişse, üzerinde tekrar tekrar ve uzun uzadıya düşünülmüş çok daha küçük bir bilgi miktarından daha kıymetsizdir.

Bilgide derinlik mi daha kıymetlidir, genişlik mi?

Eğer bir insanın düşünceleri, içinde hakikati ve hayatı barındıracaksa, bunlar onun kendi temel düşünceleri olmalıdır. Çünkü onun gerçekten tamamen anlayabildiği sadece bunlardır. Başkalarının düşüncelerini okumak, kişinin davet edilmediği bir yemeğin artıklarını alması, yahut bir yabancıнын yırtık dökük elbiselerini üzerine geçirmesi gibidir.

Acaba Arthur'un düşüncelerinin artıkları mı bunlar?

Evet, insan davet edilmediği yemeğin artıklarıyla idare etmemelidir, ancak bir de başkalarının ne çeşit yemek yaptığını görmek adına gidilebilecek yemekler vardır. Her ne kadar insanın düşünmediği konularla ilgili okumalarından faydalanması beklenmezse de iyi yazılmış kitapların insanın sorduğu soruları ve düşünceleri geliştirici etkisi olabilir. Bu yukarda yazdığımı ters değil, tamamlayıcı olarak ele alınmalı.